

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/75/2002

MATERIALNY WYMIAR ŻYCIA RODZIN

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, MAJ 2002

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

- W kwietniu średnie miesięczne dochody na osobę w rodzinie wyniosły 665 zł i były o 14% wyższe niż przed rokiem. Świadczy to o niewielkiej poprawie, a przy bardziej ostrożnym podejściu - o stabilizacji sytuacji finansowej przeciętnej polskiej rodziny w ostatnim roku.
- Od czerwca 2000 zmalał (o 10 punktów) odsetek respondentów mających poczucie skrajnego upośledzenia finansowego swojej rodziny, zwiększyła się natomiast (o 9 punktów) grupa osób uznających dochody swoich rodzin za średnie. Obecnie prawie połowa badanych (49%) uważa, że dochody ich rodzin są niższe od przeciętnych (w tym 34% - że raczej niższe, a 15% - że znacznie niższe), ponad jedna trzecia (36%) określa je jako średnie, natomiast jedna dziesiąta (10%) - jako wyższe od przeciętnych.
- W stosunku do czerwca 2000 poprawiła się ocena poziomu życia rodzin (8-punktowy wzrost odsetka rodzin żyjących średnio oraz 7-punktowy spadek żyjących poniżej średniego poziomu). Obecnie 6% badanych uważa, że ich rodziny żyją bardzo biednie - nie starcza im nawet na zaspokojenie podstawowych potrzeb. Jedna trzecia (34%) ocenia życie swoich rodzin jako skromne, co oznacza, że muszą one na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować pieniędzmi. Największa grupa ankietowanych (53%) określa poziom życia swoich rodzin jako średni, tzn., że dochody wystarczają im jedynie na codzienne wydatki, natomiast muszą oszczędzać na poważniejsze zakupy. Zaledwie 7% badanych uznaje, że ich rodzinom żyje się dobrze („starcza na wiele bez specjalnego oszczędzania”), a 1% przyznaje, że ich rodziny mogą sobie pozwolić nawet na pewien luksus.
- W porównaniu z czerwcem 2000 nieco ubyło ludzi zalęknionych i bezradnych wobec biedy, przybyło zaś tych, którzy obawiają się pogorszenia kondycji materialnej rodziny (w obu przypadkach po 3 punkty). Lęk przed biedą odczuwa co drugi Polak (51%), jednak w większości przypadków towarzyszy temu przewidywanie, że rodzina przezwycięży to zagrożenie (36%) niż poczucie bezradności wobec niego (15%). Ponad jedna trzecia badanych (36%) obawia się jedynie pogorszenia sytuacji materialnej swoich rodzin. Zaledwie co dziewiąty (11%) ma poczucie bezpieczeństwa materialnego rodziny.

Opinie Polaków o materialnych warunkach życia ich gospodarstw domowych są jednym z podstawowych wskaźników nastrojów społecznych i dlatego podlegają naszym systematycznym, comiesięcznym badaniom. Wynika z nich, że w porównaniu z innymi wymiarami nastrojów, które ulegają wyraźnym zmianom pod wpływem koniunktury gospodarczej, bezrobocia, sytuacji politycznej czy wyborów parlamentarnych, ekonomiczny wymiar życia codziennego rodzin pozostaje w zasadzie stabilny od końca 1998 roku, kiedy odnotowaliśmy pogorszenie ocen warunków materialnych gospodarstw domowych respondentów, a opinie negatywne uzyskały przewagę nad pozytywnymi.

W kwietniowym sondażu¹ chcieliśmy sprawdzić, czy w ciągu ostatnich dwóch lat, jakie upłynęły od ostatniego pomiaru², zmieniły się inne subiektywne wskaźniki kondycji materialnej rodzin, takie jak: ocena dochodów własnej rodziny na tle dochodów innych rodzin, opinie o sposobie gospodarowania pieniędzmi w gospodarstwie domowym czy zagrożenie biedą. Ukazujemy je na tle analizy zadeklarowanych przez respondentów dochodów, które stanowią bardziej zobiektywizowany wskaźnik położenia materialnego rodzin.

DOCHODY RODZIN

Głównym czynnikiem kształtującym warunki życia gospodarstw domowych jest wysokość dochodów. W kwietniu średni miesięczny dochód przypadający na członka rodziny

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (143) przeprowadzono w dniach 5-8 kwietnia 2002 roku na 1044-osobowej reprezentatywnej próbie losowo-adresowej dorosłych Polaków.

² Zob. komunikat CBOS „Zasięg biedy i postrzeganie ludzi biednych w Polsce”, wrzesień 2000 (oprac. M. Falkowska).

wyniósł 665 zł i był o 14% wyższy niż przed rokiem (584 zł). Świadczy to o niewielkiej poprawie, a przy bardziej ostrożnym podejściu - o stabilizacji sytuacji finansowej przeciętnej polskiej rodziny w ostatnim roku³.

Porównanie wysokości przeciętnych dochodów *per capita* w rodzinach respondentów, którzy różnią się pod względem poziomu wykształcenia, statusu materialnego i zawodowego, źródeł utrzymania, stosunku do zatrudnienia, wielkości rodziny, liczby dzieci na utrzymaniu czy wielkości miejsca zamieszkania, ukazuje znaczne **zróźnicowanie kondycji finansowej rodzin**⁴.

Do czynników najsilniej różnicujących sytuację finansową rodzin należą poziom wykształcenia oraz pozycja społeczno-zawodowa badanych⁵. Gospodarstwa domowe respondentów legitymujących się wyższym wykształceniem dysponują średnim miesięcznym dochodem na osobę w wysokości 1260 zł, znacznie mniejszymi kwotami rozporządzają rodziny ankietowanych z wykształceniem średnim (798 zł), natomiast do najgorzej sytuowanych należą gospodarstwa osób z wykształceniem podstawowym (495 zł) i zasadniczym zawodowym (454 zł).

Wśród badanych aktywnych zawodowo najwyższy średni miesięczny dochód na osobę w rodzinie uzyskują przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (1341 zł) oraz prywatnych przedsiębiorców (1100 zł). W rodzinach kadry kierowniczej i inteligencji dochód na jedną osobę jest ponad dwukrotnie wyższy niż w rodzinach robotników wykwalifikowanych (629 zł) i ponad trzykrotnie wyższy niż w rodzinach rolniczych (412 zł).

Spośród rodzin respondentów zawodowo biernych, mających głównie niezarobkowe źródła utrzymania (rencistów, emerytów, gospodyń domowych, uczniów i studentów, bezrobotnych), najwyższymi średnimi miesięcznymi dochodami na osobę (753 zł) dysponują rodziny emerytów, których sytuacja finansowa jest znacznie lepsza niż ogółu gospodarstw

³ W 2001 roku przeciętny miesięczny dochód na osobę w gospodarstwie domowym ustalony przez GUS na podstawie badań budżetów domowych wyniósł 611 zł, natomiast ustalony na podstawie dwunastu comiesięcznych badań sondażowych CBOS - 604 zł. Roczny wskaźnik inflacji (luty 2001 - luty 2002) wynosi 3,5% (GUS).

⁴ Należy podkreślić, że poziom dochodów, przeciętny dla całej grupy społeczno-ekonomicznej gospodarstw, nie odzwierciedla różnic, jakie istnieją w jej ramach między osobami najzamożniejszymi i najbiedniejszymi.

⁵ Przynależność społeczno-zawodową rodzin określamy poprzez wykształcenie i kwalifikacje zawodowe wylosowanej osoby, niekoniecznie dostarczającej głównego źródła utrzymania lub pełniącej rolę głowy rodziny.

domowych. Warto podkreślić, że znacznie niższe są dochody rodzin rencistów (582 zł)⁶. Najgorsza jest kondycja finansowa rodzin osób bezrobotnych (326 zł). Równie niskie jak bezrobotni średnie miesięczne dochody w przeliczeniu na osobę mają jedynie rodziny najliczniejsze - sześćoosobowe i większe (326 zł). Zdecydowanie najgorsza jest natomiast sytuacja finansowa rodzin wielodzietnych, mających na utrzymaniu czworo dzieci i więcej (212 zł *per capita*).

CBOS	
Wielkość gospodarstwa domowego	Średni miesięczny dochód na osobę w gospodarstwie domowym
Jednoosobowe	981 zł
Dwuosobowe	841 zł
Trzyosobowe	779 zł
Czteroosobowe	629 zł
Pięćoosobowe	519 zł
Sześćoosobowe i większe	326 zł
Ogółem	665 zł

Sytuacja finansowa rodziny silnie i prostoliniowo wiąże się z wielkością gospodarstwa domowego oraz liczbą dzieci pozostających na utrzymaniu. Im więcej osób liczy gospodarstwo domowe, im więcej dzieci pozostaje na utrzymaniu rodziny, tym niższa kwota przypada miesięcznie na jednego jej członka⁷.

⁶ W niektórych badaniach (np. GUS) emerytów i rencistów traktuje się jako jedną kategorię, mimo zasadniczych różnic ich położenia społeczno-ekonomicznego.

⁷ Wiąże się to między innymi z faktem, że rodziny osób gorzej wykształconych, a więc i gorzej sytuowanych, częściej są wielodzietne i wieloosobowe.

CBOS	
Liczba dzieci pozostających na utrzymaniu rodziny	Średni miesięczny dochód na osobę w gospodarstwie domowym
Brak dzieci na utrzymaniu	826 zł
Jedno	628 zł
Dwoje	561 zł
Troje	396 zł
Czworo i więcej	212 zł
Ogółem	665 zł

Wyraźny wpływ na kondycję finansową rodzin ma także wielkość środowiska ich zamieszkania - na ogół im mniejsza jest miejscowość, w której mieszkają badani, tym niższe są przeciętne dochody przypadające na jej mieszkańca. Najwyższe przeciętne dochody *per capita* osiągają mieszkańcy wielkich aglomeracji miejskich (1112 zł) oraz dużych miast (730 zł), najniższe zaś - rodziny wiejskie (487 zł). Zróżnicowania te wynikają między innymi z odmienności struktury społecznej tych środowisk (im większa jest miejscowość, tym więcej jej mieszkańców ma wyższe wykształcenie oraz wysokie kwalifikacje zawodowe), z odmiennej sytuacji na rynku pracy (na ogół im większa miejscowość, tym mniejsze bezrobocie). Ponadto rodziny wiejskie częściej niż miejskie są wieloosobowe i wielodzietne, co też pogarsza ich sytuację finansową. Warto jednak pamiętać, że stosunkowo słabą kondycję finansową tych rodzin w pewnym stopniu rekompensuje to, iż w znacznej mierze są one samowystarczalne w zaspokajaniu potrzeb żywnościowych.

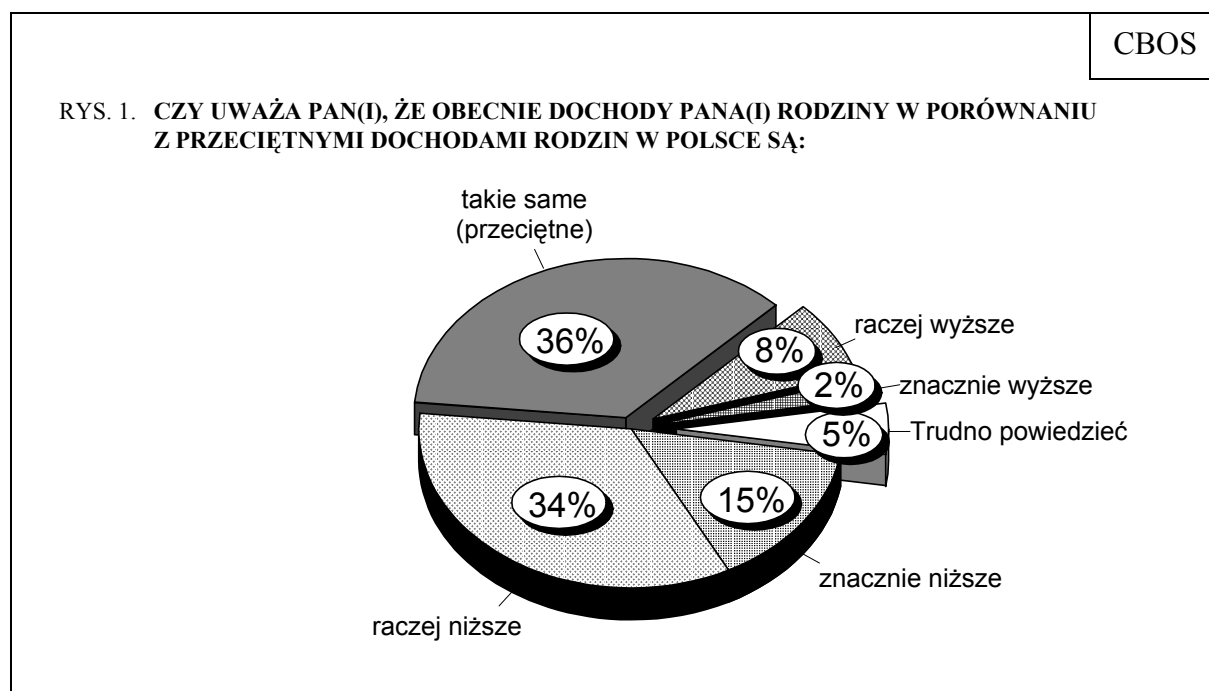
Podsumowując należy podkreślić i zastrzec, że analiza dochodów opiera się na deklaracjach respondentów, a tego typu informacje niekoniecznie muszą dokładnie odzwierciedlać sytuację finansową rodzin. Niektórzy respondenci mogą bowiem przejawiać skłonność do zaniżania swoich dochodów, ponieważ wolą przemilczeć dodatkowe ich źródła. Niekiedy badanych zawodzi pamięć. Trudności z określaniem miesięcznych dochodów mają również osoby pracujące na własny rachunek, szczególnie w rolnictwie, a także uczniowie

i studenci oraz gospodynie domowe i bezrobotni⁸. Mimo takich słabości wskaźnika poziomu życia rodzin oceniany za pomocą przeciętnych miesięcznych dochodów *per capita* pozostaje w silnym związku z subiektywnymi wskaźnikami sytuacji finansowej rodziny.

SUBIEKTYWNY WYMIAR SYTUACJI FINANSOWEJ RODZIN

Porównanie własnej sytuacji finansowej z sytuacją innych rodzin

Z dokonanego przez ankietowanych porównania dochodów własnej rodziny z przeciętnymi dochodami innych rodzin w naszym kraju wynika, że obecnie prawie połowa Polaków (49%) uznaje dochody swojej rodziny za niższe od przeciętnych (w tym 34% określa je jako raczej niższe, a 15% - jako znacznie niższe). Ponad jedna trzecia (36%) uważa, że są one średnie, natomiast jedna dziesiąta (10%) uznaje je za wyższe od przeciętnych.

⁸ W omawianym badaniu średnich miesięcznych dochodów przypadających na osobę w rodzinie nie zadeklarowało 25% ankietowanych (48% rolników, 35% uczniów i studentów, 32% gospodyń domowych, 28% bezrobotnych, 24% pracujących na własny rachunek poza rolnictwem oraz około 20% ankietowanych reprezentujących pozostałe grupy badanych aktywnych i biernych zawodowo).

W ostatnim dziesięcioleciu zmieniało się poczucie względnego upośledzenia i uprzywilejowania finansowego rodzin. W latach 1992-1994 większość Polaków (około 60%) określała dochody swoich gospodarstw domowych jako niższe od przeciętnych (w tym 28%-30% jako znacznie niższe). W latach 1995-1998 samoocena sytuacji finansowej wyraźnie się poprawiała - stopniowo ubywało tych, którzy czuli się upośledzeni finansowo, przybywało zaś mających poczucie finansowego uprzywilejowania. Jednak w latach 1999-2000 ta pozytywna tendencja uległa zahamowaniu. Obecnie w porównaniu z sytuacją sprzed dwóch lat ponownie odnotowujemy poprawę - od czerwca 2000 zmalała (o 10 punktów) grupa osób mających poczucie skrajnego upośledzenia finansowego, zwiększył się natomiast (o 9 punktów) odsetek uznających dochody swoich rodzin za przeciętne.

Poprawa samooceny dochodów własnej rodziny na tle przeciętnych dochodów rodzin w Polsce może wynikać z tego, że sytuacja finansowa wielu rodzin była w ostatnim roku stabilna - na co wskazuje analiza średnich miesięcznych dochodów przeciętnej rodziny. Wydaje się ponadto, że poczucie upośledzenia finansowego zmalało z powodu zmiany układu odniesienia przy samoocenie, w obliczu bowiem gwałtownie rosnącego bezrobocia coraz częściej porównujemy własną sytuację finansową ze szczególnie trudną sytuacją rodzin osób bezrobotnych.

Tabela 1

Czy uważa Pan(i), że obecnie dochody Pana(i) rodziny w porównaniu z przeciętnymi dochodami rodzin w Polsce są:	Wskazania respondentów według terminów badań								
	IV 1992	IV 1994	IV 1995	IV 1996	X 1997	V 1998	I 1999	VI 2000	IV 2002
	w procentach								
- znacznie wyższe	1	1	1	1	1	1	1	1	2
- raczej wyższe	4	4	6	8	9	12	8	10	8
- takie same (przeciętne)	33	35	36	34	37	37	34	27	36
- raczej niższe	33	30	34	34	31	28	33	33	34
- znacznie niższe	28	30	22	19	19	22	21	25	15
Trudno powiedzieć	1	0	1	4	3	0	3	4	5

Postrzeganie dochodów własnej rodziny na tle przeciętnych dochodów polskich rodzin wyraźnie zależy od społecznego i materialnego położenia badanych. **Poczucie względnego upośledzenia finansowego** najbardziej rozpowszechnione jest nie tylko w grupie osób najuboższych - osiągających najniższe dochody *per capita* (83%) i źle oceniających warunki materialne swoich rodzin (84%), ale także w grupach znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji życiowej z powodu złego stanu zdrowia (renciści - 75%) i bezrobocia (71%). Dominuje ono także w rodzinach wielodzietnych, mających na utrzymaniu czworo dzieci i więcej (76%) oraz w gospodarstwach wieloosobowych, liczących co najmniej sześć osób (64%)⁹, a także w środowisku rolników i robotników, wśród badanych z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym, mieszkających na wsi i w małych miastach. Warto podkreślić, że poczucie upośledzenia finansowego deklaruje także połowa emerytów, choć w grupie tej średnie miesięczne dochody na osobę są wyższe od przeciętnych¹⁰.

Natomiast im lepsze położenie społeczno-materialne badanych - wyższe wykształcenie, pozycja zawodowa i finansowa, mniej dzieci na utrzymaniu, a także większe, bardziej zurbanizowane środowisko zamieszkania - tym mniejszy ich odsetek określa dochody swoich rodzin jako niższe od przeciętnych. **Poczucie względnego uprzywilejowania finansowego** stosunkowo najczęstsze jest wśród kadry kierowniczej i inteligencji (37%), pracujących na własny rachunek poza rolnictwem (34%), legitymujących się wyższym wykształceniem (32%), żyjących w dobrych warunkach materialnych (31%) i najlepiej sytuowanych (26%).

Ocena sytuacji finansowej własnej rodziny w porównaniu z sytuacją innych rodzin ujawnia znaczne zróżnicowanie kondycji gospodarstw domowych. Średnie miesięczne dochody na osobę w rodzinach mających skrajne poczucie upośledzenia finansowego są ponad czterokrotnie niższe niż w rodzinach żyjących w poczuciu uprzywilejowania.

⁹ Poczucie upośledzenia finansowego częściej niż inni deklarują też badani z gospodarstw jedno- i dwuosobowych (odpowiednio: 56% i 51%).

¹⁰ Prawdopodobnie wynika to z faktu, że emeryci częściej niż inni samotnie ponoszą ciężar utrzymania całego gospodarstwa domowego. Wpływ może też mieć często niekorzystny stosunek emerytury do dochodów uzyskiwanych z pracy.

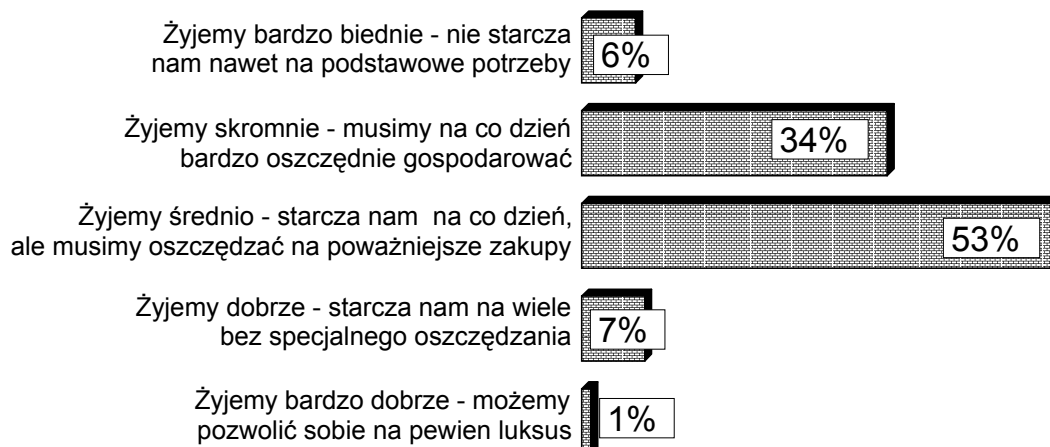
		CBOS
Czy uważa Pan(i), że obecnie dochody Pana(i) rodziny w porównaniu z przeciętnymi dochodami rodzin w Polsce są:		Średni miesięczny dochód na osobę w gospodarstwie domowym
- wyższe (znacznie wyższe i raczej wyższe)		1513 zł
- takie same		753 zł
- raczej niższe		491 zł
- znacznie niższe		355 zł
Ogółem		665 zł

JAK RODZINY GOSPODARUJĄ PIENIĘDZMI?

Obecnie 6% Polaków uważa, że ich rodziny żyją bardzo biednie, a dochód, którym dysponują, nie starcza nawet na zaspokojenie podstawowych potrzeb. Jedna trzecia (34%) ocenia życie swoich rodzin jako skromne, co oznacza, że muszą one na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować pieniędzmi. Ponad połowa badanych (53%) określa poziom życia rodzin jako średni, to znaczy, że dochody wystarczają im jedynie na codzienne wydatki, natomiast muszą oszczędzać na poważniejsze zakupy. Zaledwie 7% ankietowanych uznaje, że ich rodzinom żyje się dobrze („starcza na wiele bez specjalnego oszczędzania”), a 1% przyznaje, iż ich rodziny mogą sobie pozwolić nawet na pewien luksus.

Ocena sposobu gospodarowania pieniędzmi w gospodarstwie domowym ukazuje, że ponad połowa Polaków uznaje poziom życia swoich rodzin za średni, jednak odsetek przekonanych, że ich rodziny żyją na poziomie niższym od przeciętnego (skromnie i bardzo biednie), jest pięciokrotnie większy, niż tych, którzy oceniają poziom życia swoich rodzin jako wyższy od średniego (dobry i bardzo dobry).

RYS. 2. KTÓRE Z WYMIENIONYCH OKREŚLEŃ NAJLEPIEJ CHARAKTERYZUJE SPOSÓB GOSPODAROWANIA PIENIĘDZMI W PANA(I) GOSPODARSTWIE DOMOWYM?

Opinie respondentów o poziomie życia ich gospodarstw domowych zmieniały się w ciągu ostatnich dziewięciu lat. W latach 1993-1995 ponad połowa badanych określała poziom życia swoich rodzin jako niższy od przeciętnego, a odsetek żyjących dobrze lub bardzo dobrze był znikomy (nie przekraczał 4%). Od końca 1995 roku poziom życia rodzin zaczął się poprawiać. Stopniowo malała grupa rodzin, które deklarowały, że żyją skromnie, natomiast rosła liczba rodzin żyjących średnio, ustabilizował się też - na nieco wyższym niż wcześniej poziomie - odsetek żyjących dobrze. Stan ten w zasadzie utrzymał się do drugiej połowy 1997 roku. W latach 1999-2000 poziom życia rodzin uległ wyraźnemu pogorszeniu (wzrost liczby rodzin żyjących skromnie, spadek odsetka żyjących średnio). Obecnie odnotowujemy poprawę w tym względzie (w stosunku do czerwca 2000 roku 8-punktowy wzrost odsetka rodzin żyjących średnio oraz 7-punktowy spadek żyjących skromnie lub bardzo biednie).

Tabela 2

Które z wymienionych określeń najlepiej charakteryzuje sposób gospodarowania pieniędzmi w Pana(i) gospodarstwie domowym?	Wskazania respondentów według terminów badań										
	V 1993	IV 1994	IV 1995	XI 1995	IV 1996	X 1996	I 1997	X 1997	I 1999	VI 2000	IV 2002
	w procentach										
Żyjemy bardzo biednie - nie starcza nam nawet na podstawowe potrzeby	9	9	9	6	7	6	7	7	7	8	6
Żyjemy skromnie - musimy na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować	42	43	42	39	38	34	32	33	36	39	34
Żyjemy średnio - starcza nam na co dzień, ale musimy oszczędzać na poważniejsze zakupy	45	44	45	49	50	54	54	54	50	45	53
Żyjemy dobrze - starcza nam na wiele bez specjalnego oszczędzania	3	3	3	5	5	6	6	5	6	7	7
Żyjemy bardzo dobrze - możemy pozwolić sobie na pewien luksus	0	0	1	1	0	0	1	1	1	1	1

Sposób gospodarowania pieniędzmi w gospodarstwie domowym, będący podstawą oceny poziomu życia rodzin, wyraźnie wiąże się przede wszystkim, co oczywiste, z dochodami i warunkami materialnymi rodziny, a także - z poziomem wykształcenia, pozycją zawodową oraz stosunkiem do zatrudnienia. Im niższe dochody i wykształcenie oraz gorsze warunki materialne, tym większy odsetek badanych uważa, że ich rodziny żyją skromnie lub biednie. I odwrotnie - im wyższe dochody i wykształcenie oraz lepsze warunki materialne, tym więcej ankietowanych uznaje poziom życia swoich rodzin za średni lub wyższy od średniego.

Z opinii badanych wynika, że **rzeczywista bieda i związany z nią brak zaspokojenia nawet podstawowych potrzeb** dotyka głównie rodziny znajdujące się w najtrudniejszej sytuacji z powodu bardzo niskich dochodów i złych warunków materialnych rodziny, jej wielodzietności, a także niskiego wykształcenia, trwale złego stanu zdrowia oraz bezrobocia osób wchodzących w skład wspólnego gospodarstwa domowego. Bardzo biednie - według własnej oceny - żyje obecnie jedna piąta (19%) rodzin, w których dochód na osobę nie

przekracza 299 zł, oraz jedna szósta (17%) rodzin mających złe warunki materialne, a ponadto co szósta rodzina osób bezrobotnych (16%), co siódma rodzina rencistów (14%) oraz prawie jedna ósma rodzin respondentów z wykształceniem podstawowym (12%) i rodzin wielodzietnych, mających na utrzymaniu co najmniej troje dzieci (12%). W większości pozostałych środowisk odsetek rodzin żyjących w biedzie jest znacznie niższy, a w niektórych grupach (głównie o najwyższym statusie społeczno-ekonomicznym, choć nie tylko) nikt nie przyznaje się, że żyje biednie.

Jeżeli jednak do liczby rodzin, którym nie starcza nawet na podstawowe potrzeby, dodamy te, które - według własnej opinii - żyją skromnie i muszą na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować pieniędzmi, okazuje się, że **w trudnym położeniu materialnym** znajduje się dwie piąte polskich rodzin. Odsetek ten jest wyraźnie zróżnicowany w zależności od statusu materialnego, wykształcenia i kwalifikacji zawodowych, a także od wieku respondentów oraz - w mniejszym stopniu - miejsca zamieszkania i liczby dzieci pozostających na utrzymaniu.

Zrozumiałe, że tak rozumiany niedostatek najczęściej jest udziałem rodzin, które źle oceniają swoje warunki życia (76%) i osiągają najniższe dochody *per capita* (72%). Szczególnie dotknięte nim są rodziny rencistów (70%), spośród których ponad połowa żyje skromnie, a jedna siódma - bardzo biednie. Do najbardziej zagrożonych należą też rodziny bezrobotnych (56%) oraz wielodzietne, mające na utrzymaniu troje dzieci lub więcej (52%)¹¹ - dwie piąte tych rodzin zmuszonych jest żyć bardzo oszczędnie, a znacznej grupie (odpowiednio: 14% i 12%) dochody nie wystarczają nawet na zaspokojenie podstawowych potrzeb. Natomiast lepsza jest sytuacja rodzin emerytów, wśród których prawie połowa żyje skromnie, a tylko 4% - bardzo biednie. Należy przy tym zaznaczyć, że niedostatkiem znacznie częściej zagrożone są rodziny osób w starszym wieku i przedemerytalnym (mających 55 lat i więcej) niż młodszych, częściej też rodziny wiejskie niż miejskie.

¹¹ Należy jednak podkreślić, że niedostatkiem częściej zagrożone są gospodarstwa jedno- i dwuosobowe (odpowiednio: 58% i 51%) niż większe.

Natomiast **ponadprzeciętnym poziomem życia** wyróżniają się rodziny osób o najwyższych kwalifikacjach zawodowych (33% wskazań wśród kadry kierowniczej i inteligencji) oraz podejmujących ryzyko pracy na własny rachunek (26%), a także ogół rodzin osób legitymujących się wyższym wykształceniem (25%), najlepiej sytuowanych (25%) i żyjących w dobrych warunkach materialnych (33%).

Poziom życia analizowany przez pryzmat gospodarowania pieniędzmi znacznie bardziej niż inne wskaźniki ujawnia zróżnicowanie sytuacji polskich rodzin. O jego skali świadczy między innymi to, że średnie miesięczne dochody na osobę w rodzinach, które - według własnej oceny - żyją bardzo biednie, stanowią niemal jedną szóstą dochodów rodzin żyjących na dobrym lub bardzo dobrym poziomie.

	CBOS
Które z wymienionych określić najlepiej charakteryzuje sposób gospodarowania pieniędzmi w Pana(i) gospodarstwie domowym?	Średni miesięczny dochód na osobę w gospodarstwie domowym
Żyjemy bardzo biednie - nie starcza nam nawet na podstawowe potrzeby	275 zł
Żyjemy skromnie - musimy na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować	470 zł
Żyjemy średnio - starcza nam na co dzień, ale musimy oszczędzać na poważniejsze zakupy	696 zł
Żyjemy dobrze (starcza nam na wiele bez specjalnego oszczędzania) lub bardzo dobrze (możemy pozwolić sobie na pewien luksus)	1586 zł
Ogółem	656 zł

Lęk przed biedą czy poczucie bezpieczeństwa materialnego rodziny?

Z naszych badań wynika, że lęk przed biedą ma znacznie szerszy zasięg społeczny niż rzeczywista bieda. Obecnie 6% ankietowanych przyznaje, że ich rodziny żyją bardzo biednie, a dochody, jakimi dysponują, nie pozwalają nawet na zaspokojenie podstawowych potrzeb. Natomiast lęk przed biedą odczuwa co drugi Polak (51%), z tym że ponad dwukrotnie częściej towarzyszy temu przewidywanie, że rodzina przezwycięży to zagrożenie (*obawiam*

się biedy, choć sądzę, że jakoś sobie poradzimy - 36% wskazań) niż poczucie bezradności wobec niego (boję się biedy i nie wiem, jak sobie poradzimy - 15%).

Prawie połowa ankietowanych (47%) jest wolna od lęku przed biedą, jednak znaczna część spośród nich (36%) obawia się pogorszenia sytuacji materialnej swojej rodziny (*nie boję się biedy, choć martwię się, że nasza sytuacja materialna może się pogorszyć*). Co dziewiąty badany (11%) ma poczucie bezpieczeństwa materialnego rodziny (*jestem spokojny, że finansowo damy sobie radę*).

Tabela 3

Które z poniższych stwierdzeń wybrał(a)by Pan(i) jako najbardziej zgodne z obecną sytuacją finansową w Pana(i) gospodarstwie domowym?	Wskazania respondentów według terminów badań				
	I 1997	V 1998	I 1999	VI 2000	IV 2002
	w procentach				
Jestem spokojny(a), że finansowo damy sobie radę	11	15	11	11	11
Nie boję się biedy, chociaż martwię się, że nasza sytuacja materialna może się pogorszyć	39	38	34	33	36
Obawiam się biedy, choć sądzę, że jakoś sobie poradzimy	37	33	38	37	36
Boję się biedy i nie wiem, jak sobie poradzimy	12	13	16	18	15
Trudno powiedzieć	1	1	1	1	2

Obraz sytuacji finansowej własnego gospodarstwa domowego, postrzeganej przez pryzmat lęków przed jej pogorszeniem i biedą, w niewielkim stopniu zmieniał się w ciągu ostatnich pięciu lat. W latach 1997-2000 miał miejsce stopniowy, choć niewielki, wzrost odsetka osób wyrażających bezradność wobec zagrożenia biedą, a jednocześnie spadek liczby obawiających się pogorszenia sytuacji materialnej swojej rodziny. Obecnie tendencja ta została zahamowana. W porównaniu z czerwcem 2000 nieco ubyło ludzi zalekniionych i bezradnych wobec biedy, przybyło zaś tych, którzy obawiają się pogorszenia kondycji materialnej rodziny (w obu przypadkach po 3 punkty).

Zrozumiałe, że lęk przed biedą lub pogorszeniem kondycji materialnej rodziny oraz poczucie bezpieczeństwa silnie wiążą się z obiektywną sytuacją finansową, wyrażoną za pomocą średnich miesięcznych dochodów na osobę w gospodarstwie domowym.

		CBOS
Które z poniższych stwierdzeń wybrał(a)by Pan(i) jako najbardziej zgodne z obecną sytuacją finansową w Pana(i) gospodarstwie domowym?	Średni miesięczny dochód na osobę w gospodarstwie domowym	
Jestem spokojny(a), że finansowo damy sobie radę	1290 zł	
Nie boję się biedy, chociaż martwię się, że nasza sytuacja materialna może się pogorszyć	723 zł	
Obawiam się biedy, choć sądzę, że jakoś sobie poradzimy	539 zł	
Boję się biedy i nie wiem, jak sobie poradzimy	419 zł	
Ogółem	665 zł	

Omawiane postawy najsilniej jednak związane są z poziomem życia rodziny postrzeganym przez pryzmat gospodarowania pieniędzmi.

Tabela 4

Deklarowany poziom życia	Deklarowane poczucie bezpieczeństwa materialnego			
	Jestem spokojny(a), że finansowo damy sobie radę	Nie boję się biedy, choć martwię się, że nasza sytuacja może się pogorszyć	Obawiam się biedy, choć sądzę, że jakoś sobie poradzimy	Boję się biedy i nie wiem, jak sobie poradzimy
	w procentach			
Żyjemy bardzo biednie	0	7	18	74
Żyjemy skromnie	1	22	49	25
Żyjemy średnio	13	47	35	4
Żyjemy dobrze lub bardzo dobrze	45	47	4	1
Pominięto „trudno powiedzieć”				

Ogólnie można powiedzieć, że im wyższy deklarowany poziom życia rodziny, tym częstsze poczucie bezpieczeństwa materialnego, ale zarazem częstsze obawy, że sytuacja może się pogorszyć, natomiast im niższy poziom życia, tym częstszy lęk przed biedą. Ankietowani, którzy deklarują, że ich rodziny żyją na dobrym lub bardzo dobrym poziomie,

równie często mówią o poczuciu bezpieczeństwa materialnego (45%), jak i niepokoju przed pogorszeniem swojego poziomu życia (47%). Także respondenci z rodzin żyjących na średnim poziomie obawiają się głównie pogorszenia swojej sytuacji (47%), jednak znaczna ich część wyraża obawy przed biedą powiązane z przekonaniem, że uda się ją przezwyciężyć (35%). Wśród żyjących skromnie lęk przed biedą dominuje, jednak znacznie częściej towarzyszy mu nadzieja na przetrwanie biedy (49%) niż bezradność wobec niej (25%). Postawę nacechowaną lękiem i bezradnością wobec biedy przejawia natomiast zdecydowana większość (74%) badanych, których rodziny żyją bardzo biednie i nie mogą zaspokoić nawet podstawowych potrzeb.

Zwraca uwagę fakt, że w ciągu ostatnich czterech lat wyraźnie zmieniło się przeżywanie biedy w grupie osób, które rzeczywiście jej doświadczają. Respondenci z rodzin żyjących bardzo biednie wyrażając lęk przed biedą znacznie częściej niż w 1998 roku podkreślają swoją bezradność (74% wobec 56%), rzadziej natomiast żywią nadzieję na przezwyciężenie biedy (18% wobec 32%)¹². Osłabienie nadziei na przetrwanie biedy i wzrost bezradności mogą świadczyć o pogłębianiu się ubóstwa rodzin żyjących w biedzie, a także o pogarszaniu się kondycji psychicznej członków rodzin dotkniętych tym trudnym doświadczeniem.

Bezradność wobec zagrożenia biedą zdecydowanie najczęściej (74%) ujawniają osoby, o których można powiedzieć, że realnie doświadczają biedy (deklarują, że ich rodziny żyją bardzo biednie) oraz mają poczucie skrajnego upośledzenia finansowego swojej rodziny (51%). Postawa taka wyraźnie wiąże się ze statusem materialnym i społecznym badanych oraz z ich wiekiem - im niższe dochody, gorsze warunki materialne, niższe wykształcenie, a także starszy wiek, tym większy odsetek osób bezradnych wobec zagrożenia biedą. Najczęściej są to ludzie żyjący w złych warunkach materialnych (40%), najgorzej sytuowani (34%) i wykształceni (23%), w wieku 55 lat i więcej (24%), samotnie prowadzący gospodarstwo

¹² Zob. komunikat CBOS „Polskie rodziny - poczucie bezpieczeństwa materialnego i zagrożenia biedą”, lipiec 1998 (oprac. B. Wciórka).

domowe (25%). Lęk przed biedą i bezradność odczuwają jednak przede wszystkim osoby biernie zawodowo, znajdujące się w trudnej sytuacji życiowej z powodu trwale złego stanu zdrowia (renciści - 32% wskazań) i bezrobocia (29%), a także starszego wieku (emeryci - 20%) lub braku środków na utrzymanie (gospodynie domowe - 19%). Znacznie rzadziej postawę taką przejawiają środowiska osób aktywnych zawodowo - jedynie 13% rolników i 13% robotników niewykwalifikowanych obawia się biedy.

Należy jednak podkreślić, że w większości wymienionych wyżej grup licznie przeważają osoby, które obawy przed biedą wiążą z nadzieją na jej przezwycięzenie. Taka **postawa „na przetrwanie biedy”** przeważa w rodzinach respondentów gorzej wykształconych i sytuowanych, mających na utrzymaniu troje dzieci lub więcej, bezrobotnych, rencistów, robotników niewykwalifikowanych, rolników, osób w średnim wieku (od 38% do 48% wskazań). Jest ona typowa dla ludzi, którzy deklarują, że żyją skromnie (49%), a dochody swoich rodzin określają jako raczej niższe od przeciętnych (50%).

Postawa pozbawiona wprawdzie lęku przed biedą, ale nacechowana obawą przed pogorszeniem sytuacji materialnej rodziny jest tym częstsza, im wyższy poziom wykształcenia, dochodów, lepsze warunki materialne oraz młodszy wiek badanych. Przeważa ona w środowisku osób najlepiej sytuowanych, żyjących w dobrych i średnich warunkach materialnych, mających wyższe lub średnie wykształcenie, będących w młodym wieku (18-34 lata), również wśród uczniów i studentów (od 43% do 48% wskazań). Najczęściej przejawiają ją pracownicy umysłowi niższego szczebla (57%), przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (47%), ale również robotnicy wykwalifikowani (49%). Postawa taka jest typowa dla respondentów, którzy poziom życia swojej rodziny określają jako średni lub wyższy od średniego (47%), a dochody swoich rodzin - jako przeciętne (50%) lub wyższe (42%).

Poczucie bezpieczeństwa materialnego rodziny najczęściej występuje u osób, które najwyżej oceniają poziom życia swoich rodzin (45%), a ich dochody uznają za wyższe od przeciętnych (38%). Cechuje ono przede wszystkim osoby żyjące w dobrych warunkach materialnych (34%), najlepiej sytuowane (27%) i wykształcone (25%), głównie przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (29%) oraz pracujących na własny rachunek poza rolnictwem (28%).

Ostatnie dwa lata przyniosły pozytywne zmiany w opiniach Polaków na temat kondycji finansowej ich rodzin. Od czerwca 2000 roku zmalała liczba badanych mających poczucie skrajnego upośledzenia finansowego rodziny, wzrósł natomiast odsetek osób uznających dochody swoich rodzin za przeciętne. Poprawiła się też ocena poziomu życia rodzin - więcej respondentów ocenia, iż żyje im się średnio, mniej - że skromnie lub bardzo biednie. Nieco zmalał lęk i bezradność wobec biedy, a wzrosły obawy przed pogorszeniem kondycji materialnej rodziny.

Mimo zaobserwowanych oznak poprawy, nadal dwie piąte rodzin badanych - według ich własnej oceny - żyje skromnie (musi na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować pieniędzmi) lub bardzo biednie (nie może zaspokoić nawet swoich podstawowych potrzeb). Lęk przed biedą odczuwa natomiast połowa ankietowanych - wprawdzie w większości przypadków towarzyszy temu nadzieja, że rodzina przezwycięży to zagrożenie, jednak znaczna grupa czuje się bezradna wobec biedy. Wśród badanych, którzy rzeczywiście doświadczają biedy, odnotowujemy ponadto - zaobserwowane w ciągu ostatnich czterech lat - osłabienie nadziei na przetrwanie biedy i wzrost bezradności wobec niej. Może to świadczyć o pogłębianiu się ubóstwa rodzin żyjących w biedzie, a także o pogarszaniu się kondycji psychicznej członków rodzin dotkniętych tym trudnym doświadczeniem.

Opracowała

Bogna WCIÓRKA

A N E K S

Tabela 1. Średnie miesięczne dochody na jedną osobę
w gospodarstwach domowych respondentów
(zł)

	Średnia	Odchylenie standardowe	Liczba osób
Ogółem	664.50	566.11	784
Płeć			
Mężczyźni	674.35	601.42	357
Kobiety	656.25	535.30	427
Wiek			
18-24 lat	492.61	355.89	115
25-34	656.24	543.23	138
35-44	686.19	773.47	156
45-54	616.65	536.49	156
55-64	803.67	569.74	91
65 lat i więcej	762.20	423.77	128
Miejsce zamieszkania			
Wieś	486.84	383.77	263
Miasto do 20 tys.	669.11	510.86	93
20-100 tys.	636.92	450.28	160
101-500 tys.	729.59	553.05	180
501 tys.i więcej mieszk.	1112.27	929.75	87
Wykształcenie			
Podstawowe	494.65	288.10	204
Zasadnicze zawodowe	454.23	263.83	234
Średnie	793.41	600.43	264
Wyższe	1259.85	952.10	82
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	1341.37	11015.69	58
Prac.umysł.niż.szczebla	827.20	498.52	68
Pracownicy fiz.- umysł.	637.05	595.55	60
Robotnicy wykwalifikowani	629.49	351.26	63
Robotnicy niewykwalifik.	485.76	277.57	26
Rolnicy	411.90	434.77	32
Pracujący na własny rach.	1099.76	949.27	38
Bierni zawodowo			
Renciści	581.68	346.55	97
Emeryci	752.73	392.97	142
Uczniowie i studenci	485.72	396.93	55
Bezrobotni	325.79	202.92	123
Gospodynie domowe i inni	535.43	378.70	23
Pracuje w:			
inst. państw., publicznej	822.72	576.23	121
spółce właścicieli	741.59	490.97	79
prywatnych i państwa	942.72	935.96	121
sekt. pryw. poza rolnict.	418.95	417.58	36
prywatnym gosp. rolnym			
Dochody na jedną osobę			
Do 299 zł	177.42	70.56	145
300-399	323.44	27.17	92
400-599	466.24	51.81	191
600-800	702.10	77.89	159
Powyżej 800 zł	1346.71	730.67	196
Ocena własnych war. mater.			
Złe	405.82	257.42	257
Średnie	622.56	401.85	353
Dobre	1131.33	837.28	174
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	759.76	749.73	41
Raz w tygodniu	602.53	434.90	442
1-2 razy w miesiącu	653.46	561.37	113
Kilka razy w roku	759.51	653.12	130
W ogóle nie uczestniczy	877.80	925.78	58
Poglądy polityczne			
Lewica	743.18	612.31	203
Centrum	678.25	553.68	215
Prawica	763.15	680.47	170
Trudno powiedzieć	483.75	333.77	194

Tabela 2. Czy uważa Pan(i), że obecnie dochody Pana(i) rodziny są: 1 - wyższe niż przeciętne dochody rodzin w Polsce; 2 - takie same jak innych rodzin w Polsce; 3 - niższe niż przeciętne dochody rodzin w Polsce (%)

	1	2	3	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	9	36	49	5	1044
Płeć					
Mężczyźni	11	36	48	5	498
Kobiety	8	37	51	5	546
Wiek					
18-24 lat	6	39	45	11	161
25-34	11	46	39	3	188
35-44	15	33	50	2	193
45-54	9	32	56	3	220
55-64	8	38	51	4	116
65 lat i więcej	6	32	55	8	166
Miejsce zamieszkania					
Wieś	7	29	60	4	376
Miasto do 20 tys.	10	35	52	2	114
20-100 tys.	9	42	41	8	209
101-500 tys.	10	41	45	5	219
501 tys. i więcej mieszk.	16	44	37	3	126
Wykształcenie					
Podstawowe	2	29	62	8	275
Zasadnicze zawodowe	6	30	60	3	311
Średnie	11	45	39	4	354
Wyższe	32	47	18	3	104
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	37	45	15	3	70
Prac. umysł. niż. szczebla	16	55	29	0	84
Pracownicy fiz.-umysł.	3	58	35	4	77
Robotnicy wykwalifikowani	7	37	50	6	81
Robotnicy niewykwalifik.	0	39	58	3	31
Rolnicy	12	28	59	2	61
Pracujący na własny rach.	34	48	18	1	50
Bierni zawodowo					
Renciści	2	19	75	5	121
Emeryci	7	37	51	5	180
Uczniowie i studenci	3	45	42	10	84
Bezrobotni	4	19	71	6	171
Gospodynie domowe i inni	8	48	38	7	34
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	16	51	31	2	143
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	7	51	36	5	89
sekt. pryw. poza rolnict.	21	44	33	2	172
prywatnym gosp. rolnym	11	30	57	2	65
Dochody na jedną osobę					
Do 299 zł	1	15	83	1	145
300-399	0	18	78	4	92
400-599	3	39	54	3	191
600-800	7	44	45	4	159
Powyżej 800 zł	26	51	19	4	196
Ocena własnych war. mater.					
Złe	3	12	84	2	324
Średnie	4	46	44	6	491
Dobre	31	51	12	6	230
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	8	33	52	7	56
Raz w tygodniu	7	38	51	5	549
1-2 razy w miesiącu	12	35	49	4	156
Kilka razy w roku	13	37	44	6	191
W ogóle nie uczestniczy	14	33	49	4	91
Poglądy polityczne					
Lewica	10	33	51	5	270
Centrum	6	44	47	2	279
Prawica	15	42	40	3	229
Trudno powiedzieć	7	28	58	8	266

Tabela 3. Które z wymienionych określeń najlepiej charakteryzuje sposób gospodarowania pieniędzmi w Pana(i) gospodarstwie domowym? 1 - Żyjemy bardzo biednie - nie starcza mi(nam) nawet na podstawowe potrzeby; 2 - Żyjemy skromnie - musimy na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować; 3 - Żyjemy średnio - starcza nam na co dzień, ale musimy oszczędzać na poważniejsze zakupy; 4 - Żyjemy dobrze - starcza nam na wiele bez specjalnego oszczędzania; 5 - Żyjemy bardzo dobrze - mogę (możemy) pozwolić sobie na pewien luksus

	(%)					
	1	2	3	4	5	Liczba osób
Ogółem	6	34	53	7	1	1044
Płeć						
Mężczyźni	6	31	56	7	1	498
Kobiety	5	36	50	8	0	546
Wiek						
18-24 lat	1	27	62	10	0	161
25-34	3	25	66	7	0	188
35-44	7	25	56	10	2	193
45-54	7	37	48	7	0	220
55-64	13	41	39	6	1	116
65 lat i więcej	6	49	41	4	0	166
Miejsce zamieszkania						
Wieś	6	39	50	5	0	376
Miasto do 20 tys.	3	33	54	10	0	114
20-100 tys.	5	32	55	7	1	209
101-500 tys.	7	32	51	9	0	219
501 tys. i więcej mieszk.	6	24	58	10	3	126
Wykształcenie						
Podstawowe	12	47	39	3	0	275
Zasadnicze zawodowe	6	37	53	4	0	311
Średnie	2	27	60	10	1	354
Wyższe	1	10	64	23	2	104
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	0	4	63	29	4	70
Prac.umysł.niż.szczębla	0	21	66	13	0	84
Pracownicy fiz.- umysł.	0	26	67	7	0	77
Robotnicy wykwalifikowani	1	24	72	3	0	81
Robotnicy niewykwalifik.	6	46	39	9	0	31
Rolnicy	4	29	60	7	0	61
Pracujący na własny rach.	1	7	66	24	2	50
Bierni zawodowo						
Renciści	14	56	29	1	0	121
Emeryci	4	47	46	3	0	180
Uczniowie i studenci	0	28	61	10	1	84
Bezrobotni	16	40	43	1	0	171
Gospodynie domowe i inni	5	35	50	6	4	34
Pracuje w:						
inst. państw., publicznej	0	22	65	12	1	143
spółce właścicieli	1	18	74	7	0	89
prywatnych i państwa	1	21	59	17	2	172
sekt. pryw. poza rolnict.	6	27	61	6	0	65
prywatnym gosp. rolnym						
Dochody na jedną osobę						
Do 299 zł	19	52	28	1	0	145
300-399	7	49	43	1	0	92
400-599	3	38	56	3	0	191
600-800	3	36	57	4	0	159
Powyżej 800 zł	0	14	61	23	2	196
Ocena własnych war. mater.						
Złe	17	59	24	0	0	324
Średnie	1	30	67	1	0	491
Dobre	0	5	63	30	3	230
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	10	43	37	9	2	56
Raz w tygodniu	5	34	54	6	0	549
1-2 razy w miesiącu	3	30	58	9	1	156
Kilka razy w roku	4	32	55	9	0	191
W ogóle nie uczestniczy	13	33	43	8	3	91
Poglądy polityczne						
Lewica	5	34	53	7	1	270
Centrum	5	30	58	6	1	279
Prawica	5	27	56	10	1	229
Trudno powiedzieć	8	42	45	6	0	266

Tabela 4. Które z poniższych stwierdzeń wybrał(a)by Pan(i) jako najbardziej zgodne z obecną sytuacją finansową w Pana(i) gospodarstwie domowym? 1 - Jestem spokojny(a), że finansowo dam (damy) sobie radę; 2 - Nie boję się biedy, chociaż martwię się, że moja (nasza) sytuacja materialna może się pogorszyć; 3 - Obawiam się biedy, choć sądzę, że jakoś sobie poradzę (poradzimy); 4 - Boję się biedy i nie wiem, jak sobie poradzę (poradzimy)

(%)

	1	2	3	4	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	11	36	36	15	2	1044
Płeć						
Mężczyźni	11	39	38	12	1	498
Kobiety	11	34	35	18	2	546
Wiek						
18-24 lat	12	43	35	9	1	161
25-34	12	48	35	5	1	188
35-44	11	35	36	15	2	193
45-54	8	31	44	16	1	220
55-64	7	32	33	26	2	116
65 lat i więcej	15	27	31	23	4	166
Miejsce zamieszkania						
Wieś	10	32	38	17	2	376
Miasto do 20 tys.	10	39	43	8	0	114
20-100 tys.	9	39	35	15	2	209
101-500 tys.	10	41	33	15	2	219
501 tys. i więcej mieszk.	17	33	33	16	1	126
Wykształcenie						
Podstawowe	8	28	38	23	3	275
Zasadnicze zawodowe	7	32	45	16	1	311
Średnie	12	44	31	12	2	354
Wyższe	25	45	26	4	0	104
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	29	47	22	1	1	70
Prac. umysł. niż. szczebla	10	57	27	3	2	84
Pracownicy fiz.- umysł.	6	43	41	7	3	77
Robotnicy wykwalifikowani	12	49	38	1	0	81
Robotnicy niewykwalifik.	0	39	48	13	0	31
Rolnicy	10	30	45	13	2	61
Pracujący na własny rach.	28	38	32	1	0	50
Bierni zawodowo						
Renciści	7	18	40	32	3	121
Emeryci	13	34	31	20	2	180
Uczniowie i studenci	16	43	38	3	0	84
Bezrobotni	3	25	42	29	1	171
Gospodynie domowe i inni	4	43	32	19	3	34
Pracuje w:						
inst. państw., publicznej	13	54	28	4	1	143
spółce właścicieli	10	52	34	3	2	89
prywatnych i państwa	17	37	39	6	1	172
sekt. pryw. poza rolnict.	10	30	46	13	2	65
prywatnym gosp. rolnym						
Dochody na jedną osobę						
Do 299 zł	0	24	42	34	0	145
300-399	4	32	40	22	2	92
400-599	7	40	36	16	2	191
600-800	7	37	39	15	1	159
Powyżej 800 zł	27	47	20	6	0	196
Ocena własnych war. mater.						
Złe	0	14	45	40	1	324
Średnie	7	46	39	5	2	491
Dobre	34	47	18	0	1	230
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	7	40	29	22	2	56
Raz w tygodniu	10	38	37	14	1	549
1-2 razy w miesiącu	15	32	38	12	3	156
Kilka razy w roku	11	37	37	13	1	191
W ogóle nie uczestniczy	13	30	32	24	1	91
Poglądy polityczne						
Lewica	11	34	40	14	1	270
Centrum	10	42	33	15	1	279
Prawica	14	44	30	13	0	229
Trudno powiedzieć	10	26	41	19	4	266